

International
Labour
Organization

▶ Підхід до гідної
праці в Україні на основі
ринкових систем –
Звіт про відбір галузей

Пріоритизація шляхів реконструкції
економіки України із фокусом на
вразливі категорії працівників

► **Підхід до гідної
праці в Україні наоснові
ринкових систем –
Звіт про відбір галузей**

Пріоритизація шляхів реконструкції економіки України із фокусом на вразливі категорії працівників.

International
Labour
Organization

Copyright © International Labour Organization 2022

First published 2022

Publications of the International Labour Office enjoy copyright under Protocol 2 of the Universal Copyright Convention. Nevertheless, short excerpts from them may be reproduced without authorization, on condition that the source is indicated. For rights of reproduction or translation, application should be made to ILO Publications (Rights and Licensing), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland, or by email: rights@ilo.org. The International Labour Office welcomes such applications.

Libraries, institutions and other users registered with a reproduction rights organization may make copies in accordance with the licenses issued to them for this purpose. Visit www.ifrro.org to find the reproduction rights organization in your country.

Підхід до гідної праці в Україні на основі ринкових систем – Звіт про відбір галузей Пріоритизація шляхів реконструкції економіки України із фокусом на вразливі категорії працівників

ISBN 978-92-2-037728-4 (web PDF)

Also available in English: *Market Systems Approach for Decent Work in Ukraine - Sector Selection Report Prioritising the pathway for vulnerable workers in economic reconstruction*, ISBN 978-92-2-037727-7 (web PDF)

The designations employed in ILO publications, which are in conformity with United Nations practice, and the presentation of material therein do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of the International Labour Office concerning the legal status of any country, area or territory or of its authorities, or concerning the delimitation of its frontiers.

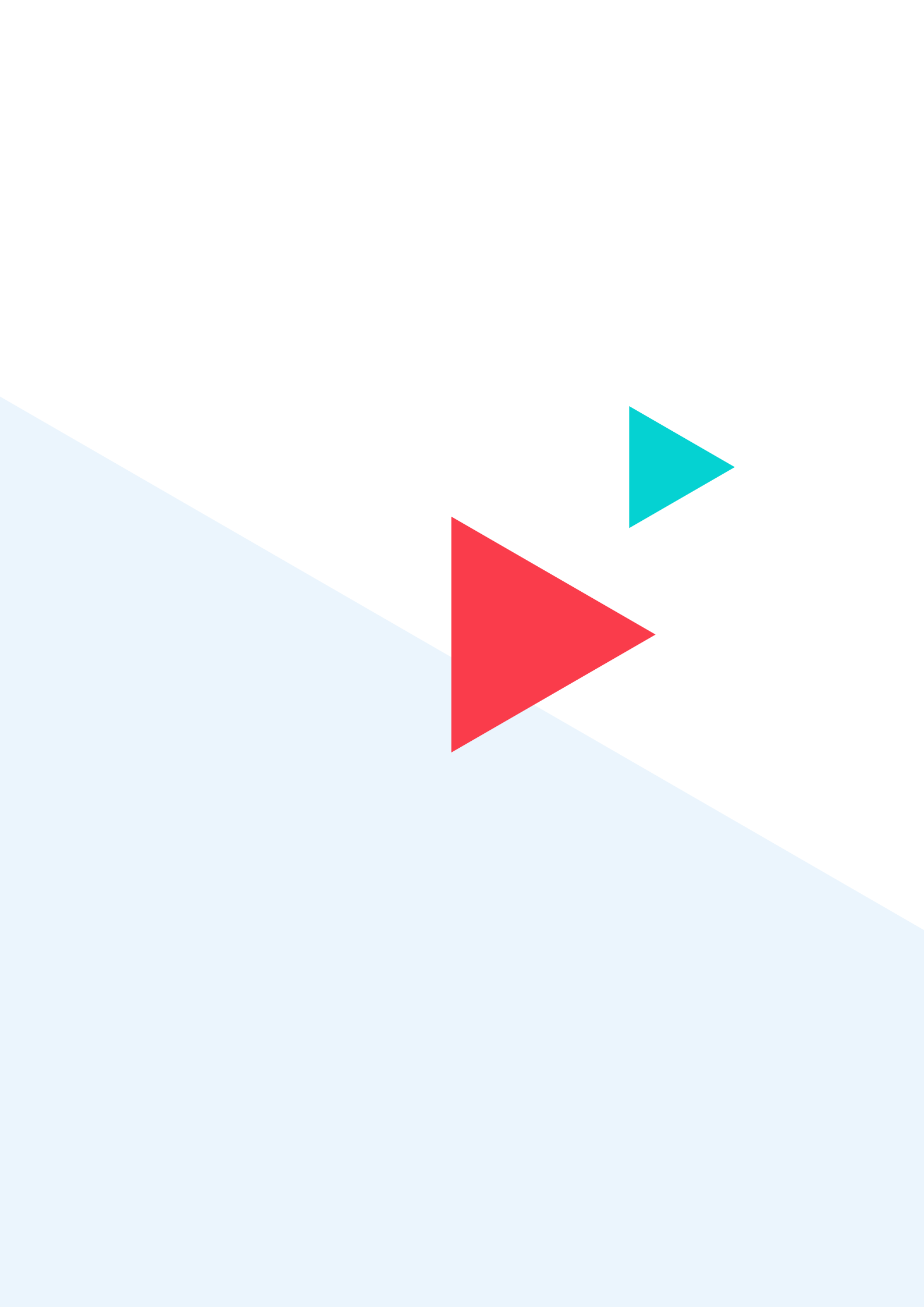
The responsibility for opinions expressed in signed articles, studies and other contributions rests solely with their authors, and publication does not constitute an endorsement by the International Labour Office of the opinions expressed in them.

Reference to names of firms and commercial products and processes does not imply their endorsement by the International Labour Office, and any failure to mention a particular firm, commercial product or process is not a sign of disapproval.

Information on ILO publications and digital products can be found at: www.ilo.org/publns.

Зміст

1. Вступ	1
2. Методологія	3
3. Аналіз галузей	6
Інформаційні технології	6
Будівництво	11
Сільське господарство: садівництво та овочівництво	14
Сільське господарство: виробництво молочної продукції та тваринництво	18
Виробництво продуктів харчування та напоїв	22
Дошкільна освіта та догляд за дітьми	25
Електронна комерція	29
4. Висновки та рекомендації	32
Огляд результатів оцінювання та головні рекомендації	32
Подальші кроки	33
Додаток А. Перелік опитаних організацій	34

1. Вступ

Міжнародна організація праці (МОП) у партнерстві з Управлінням верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) реалізує проєкт «Підхід до гідної праці в Україні на основі ринкових систем (початковий етап)». Проєкт, розрахований на одинадцять місяців, впроваджується за фінансування Шведського агентства міжнародного співробітництва та розвитку (Sida). Він розпочався у лютому 2022 року і є орієнтованим на практичні дії дослідницьким проєктом, мета якого полягає в закладенні аналітичної бази для розроблення масштабнішого проєкту цільового впровадження. Цей наступний масштабніший проєкт орієнтований на створення більш гідних та продуктивних робочих місць для вразливих категорій населення – зокрема для виключених верств суспільства, таких як жінки – у процесі відновлення країни.

У проєкті використовується підхід до гідної праці на основі розвитку ринкових систем (PPC) – підхід, орієнтований на стимулювання сталих, довгострокових змін та масштабування ефекту. Цей підхід передбачає усунення корінних причин ключових системних обмежень, які стримують створення робочих місць та покращення їхньої якості, а також виявлення можливостей шляхом роботи з учасниками місцевих ринків, які демонструють спроможність та готовність для усунення вищезгаданих обмежень.

Початковий етап проєкту виконується за дуже мінливих умов, на які вплинуло і продовжує впливати вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року. Затяжний збройний конфлікт спричинив вимушене переміщення понад 13,5 мільйона людей, а підприємства всіх розмірів із найбільш уражених регіонів переїхали на захід України, за кордон або частково чи повністю припинили діяльність. Підприємства, що продовжують працювати, діють у вкрай нестабільному середовищі, працюючи через порушені виробничо-збутові ланцюги, зруйновану систему логістики, розірвані експортно-імпортні зв'язки та ослаблені кінцеві ринки. Більше того, підприємствам бракує капіталу і робочої сили, наявність якої через переміщення і призов до збройних сил не в усіх регіонах є стабільною. Вони також стикнулися з підвищенням цін і дефіцитом сировини, матеріалів та палива, через що їм стає дедалі складніше працювати. Іншими словами, пропозиція і попит на ринках повністю змістилися, що змушує кожного переосмислити спосіб ведення бізнесу.

¹ Цей підхід стисло викладений у публікації МОП *A Systemic Approach to More and Better Jobs*. 2019.

² Станом на 13 травня 7,7 мільйона людей переїхало до безпечніших центральних і західних регіонів України (внутрішньо переміщені особи, ВПО), а понад 6 мільйонів залишило країну. Джерело: Flash Update #13: [Document - Ukraine situation: Flash Update #13 \(unhcr.org\)](#).

³ Основні обмеження визначені у публікації МОП *Rapid assessment of the selected regions of Ukraine for potential interventions*. ILO. May 2022.

⁴ *Щомісячне опитування підприємств. Український бізнес під час війни, випуск 1, травень 2022 р. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 26 травня 2022 р.*

Початковий етап умовно поділено на дві частини. Перша частина передбачає виявлення нагальних потреб для підтримки соціально-економічного відновлення України під час війни. Акцент у цьому напрямі роботи ставиться на західні регіони, які наразі є більш безпечними регіонами країни. Проведення швидкої оцінки соціально-економічної ситуації у Львівській, Вінницькій та Закарпатській областях допомогло визначити першочергові напрямки для надання фінансової підтримки.

Мета другої частини початкового етапу полягає у аналізі поточної мінливої ситуації в Україні, та розробленні на його основі заходів запровадження, спрямованих на підтримку зусиль із залучення вразливих категорій працівників під час реконструкції України. Ця мета досягатиметься на основі процесу, що складається з трьох кроків:

- 1. відбір трьох галузей із високим потенціалом** для залучення вразливих та іншим чином виключених працівників до роботи з реконструкції;
- 2. проведення експрес-аналізу ринкових систем** у кожній з трьох відібраних галузей з метою визначити, як ці галузі наразі функціонують, наявні в них системні обмеження, що заважають зростанню й розвитку, та ключові напрями діяльності проекту для усунення цих обмежень;
- 3. розроблення цільового проекту** спрямованого на усунення виявлених системних обмежень і створення більшої кількості робочих місць або покращення якості існуючих для вразливих та іншим чином виключених категорій працівників у процесі реконструкції країни.

Це дослідження з відбору галузей – перший крок другої частини цього початкового етапу. Методи, аналіз і рекомендації, викладені в цьому дослідженні, детально викладені у чотирьох розділах:

- ▶ у розділі 2 коротко представлена **методологія дослідження**;
- ▶ у розділі 3 узагальнено підсумки **аналізу кожної галузі**;
- ▶ розділ 4 містить **висновки та рекомендації**.

2. Методологія

Дослідження було проведено згідно з методологічними рекомендаціями, наведеними у главі 2 посібника МОП Використання розвитку ланцюжків доданої вартості для гідної праці (*Value Chain Development for Decent Work*)⁵. Процес вивчення і аналізу, використаний у цьому дослідженні, відображено на рисунку нижче. Далі детально викладено кожний крок, показаний на цій схемі.

► Рис. 1. Процес вивчення і аналізу

- 1. Визначення критеріїв відбору галузей
- 2. Визначення розширеного переліку галузей
- 3. Збирання даних
- 4. Аналіз і пріоритезація галузей
- 5. Затвердження

► 1. Визначення критеріїв відбору галузей

Визначення критеріїв відбору галузей для проведення об'єктивної оцінки потенціалу кожної галузі. Всеохопними критеріями для процесу відбору галузей є **актуальність** для вразливих та іншим чином виключених категорій працівників, **можливість** розвитку галузі та створення інклюзивних умов та **здійсненність**, тобто здатність проекту запустити зміни під час впровадження. Ці три критерії були поділені на підкритерії та розширені на основі коментарів та пропозицій соціальних партнерів МОП і відповідних міністерств⁶. Нижче у таблиці подано затверджені критерії, використані для цього дослідження.

► Табл. 1. Затверджені критерії відбору галузей

► Актуальність

► Залучення цільової групи	Чи може розвиток даної галузі забезпечити залучення вразливих та іншим чином виключених категорій працівників?
► Представництво цільової групи	Яка ситуація із зайнятістю вразливих та іншим чином виключених категорій працівників у даній галузі?

⁵ Value Chain Development for Decent Work: A systems approach to creating more and better jobs, Third Edition. ILO. (2021)

⁶ 23 червня 2022 р проектом було проведено вебінар, присвячений відбору галузей. У вебінарі взяли участь і надавали свої пропозиції: Міністерство економіки, Об'єднання організацій роботодавців України, Федерація роботодавців України, Конфедерація роботодавців України, Конфедерація вільних профспілок України (КВПУ), Федерація профспілок України (ФПУ), Торгово-промислова палата, Державна регуляторна служба, Національна тристороння соціально-економічна рада, Міністерство молоді та спорту, Державна служба з питань праці, Офіс Урядової уповноваженої з питань гендерної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство аграрної політики та продовольства.

► Можливість

► Стійкість і торгівля	Чи може галузь зростати у спосіб, який забезпечує посилення стійкості та (або) збільшення експорту та не завдає шкоди навколишньому середовищу?
► Забезпечення продуктивної зайнятості	Чи має галузь можливості для зростання у найближчій перспективі або під час відновлення? Чи є потенціал для забезпечення продуктивної зайнятості цільової групи? Чи можна досягти результатів для вразливих та іншим чином виключених працівників швидше, ніж в інших галузях?

► Здійсненність

► Спроможність і готовність учасників ринку	Чи є потенціал для співробітництва з учасниками ринку/зацікавленими сторонами та між ними з метою вирішення основних проблем?
► Програми і стратегії	Яке місце посідає галузь у запланованих програмах і стратегіях з реконструкції, фінансованих урядом та донорськими організаціями? Чи є потенціал оптимізації, доповнення чи збільшення ефекту таких програм та стратегій у даній галузі, чи краще залишити цю галузь для інших учасників?
► Здійсненність проєкту	Чи має проєкт на етапі впровадження можливості для усунення головних перешкод у галузі з метою збільшення масштабів продуктивної зайнятості вразливих категорій працівників?

► 2. Визначення розширеного переліку галузей

Шляхом початкового вивчення даних останніх обстежень, новин, державних пріоритетів і стратегії та підсумків постконфліктного оцінювання, проєкт визначив розширений перелік із семи галузей. До цього переліку, що є основою для проведення поглибленого дослідження галузей, включено такі галузі:

- будівництво
- інформаційні технології (IT)
- сільське господарство: садівництво та овочівництво
- сільське господарство: виробництво молочної продукції та тваринництво
- виробництво продуктів харчування та напоїв
- дошкільна освіта та догляд за дітьми
- електронна комерція

▶ 3. Збирання даних

Для кожної галузі, включеної до розширеного переліку, проєкт провів кабінетне дослідження та інтерв'ю з метою з'ясувати, як галузь «виглядає» відносно кожного критерія відбору:

- ▶ **Кабінетне дослідження** Проєкт вивчив великий обсяг актуальної інформації про поточний стан галузей та економіки в цілому, оприлюдненої журналістами, бізнесовими об'єднаннями та Урядом. Цей крок включав також огляд нових державних стратегій із стабілізації економіки. Крім цього, у рамках кабінетного дослідження проводилося вивчення довоєнних даних з метою їхнього використання у якості основи для формування висновків щодо масштабу галузі, її функціонування та потенціалу.
- ▶ **Інтерв'ю** Щоб доповнити кабінетне дослідження та перевірити його результати методом триангуляції, проєкт провів 23 напівструктурованих інтерв'ю з учасниками процесу розвитку, державними установами, галузевими об'єднаннями та підприємствами різних масштабів (**перелік інтерв'ю наведено в Додатку А**). Крім цього, на вебінарі, проведеному 23 червня 2022 року, проєкт попросив тристоронніх партнерів МОП і ключові державні установи надати їхні думки.

▶ 4. Аналіз і пріоритезація галузей

Проєкт проаналізував дані та інформацію, зібрані щодо кожної галузі, що подається далі у цьому звіті. Виходячи з цього аналізу, проєкт оцінив потенціал кожної галузі за шкалою від 1 до 3 за кожним із трьох усеохопних критеріїв відбору – актуальністю, можливістю та здійсненністю. Аналіз та бали наведені у розділі 3. Шкала оцінювання виглядає наступним чином: **1 бал означає «низьку» актуальність / можливість / здійсненність** відносно інших галузей, 2 бали означають «середній рівень», а **3 бали – «високий рівень»**. Цей крок деталізується у розділі 3.

▶ 5. Затвердження

Для того, щоб результати відповідали потребам зацікавлених сторін, їм було розіслано цей звіт та відповідний аналіз. Головні висновки будуть представлені на онлайн-семінарі, де зацікавлені сторони зможуть надати свої відгуки та пропозиції.

Аналіз галузей

У цьому розділі проведено детальний аналіз кожної галузі за вищезазначеними критеріями оцінювання. На завершення представлено зведену таблицю оцінювання за галузями.

Інформаційні технології

▶ Актуальність

▶ Залучення цільової групи

Довоєнний період

- ▶ Хоча кількість студентів, які обирали комп'ютерні спеціальності, щороку зростала на 11%, частка жінок серед них не перевищувала 20%.
- ▶ Частка жінок у професії демонструвала тенденцію до збільшення – з усього лише 11% у 2011 році до 25% у 2020-му, а серед нових працівників у галузі в 2019-2020 роках 34% склали жінки.⁷

Поточна ситуація

- ▶ 5% нинішніх ВПО раніше були зайняті в галузі ІТ, а 5% зазначили, що наразі шукають роботу в цій індустрії – що робить дану галузь п'ятою за популярністю для працевлаштування – і, отже, відносно актуальною для інтеграції ВПО в ринок праці.⁸
- ▶ ІТ-підприємства вказали, що їм потрібні кваліфіковані кадри для цілої низки видів робіт, зокрема працівники з базовими навичками програмування, які можна опанувати шляхом підготовки за прискореною програмою (6 місяців). Підготовка такого типу може привести до даної галузі «світчерів» - осіб, які мають підготовку за іншим фахом та перейшли на технічні спеціальності. Проте, не ясно, наскільки сильно програма підготовки світчерів може залучити вразливі та виключені категорії працівників у цю технічну галузь – особливо жінок з домашніми обов'язками та з обов'язками по догляду з огляду на високий рівень концентрації, необхідний під час такого навчання.

▶ Представництво цільової групи

- ▶ 80% ІТ-персоналу відноситься до вікової групи 18-32 роки, при цьому середній вік жінок менший, ніж вік чоловіків⁹. Загальний середній вік працівників у компаніях становить 30 років¹⁰. Три чверті професіоналок у галузі ІТ – молодше 30 років¹¹.
- ▶ 25% спеціалістів із ІТ – жінки; жінки займають 32% управлінських посад¹².

⁷ Жінки в ІТ: портрет, кар'єра і зарплата. Аналітика, Вересень 2020.

⁸ Ukraine Internal Displacement Report, Round 5. International Organisation for Migration. 23 May 2022.

⁹ Ukraine IT Report 2021. Асоціація «IT Ukraine», 2022 р.

¹⁰ Grytsik, Tetyana. Salaries of Ukrainian developers, managers, and 40 other IT professions in 2021. AIN.ua. 23 February 2022.

¹¹ Жінки в ІТ: портрет, кар'єра і зарплата. Аналітика, 7 Вересня 2020.

¹² Ukraine IT Report 2021. Асоціація «IT Ukraine», 2022 р.

- ▶ 75% жінок, зайнятих в індустрії ІТ, працюють на посадах нетехнічного характеру (маркетинг, підбір кадрів тощо)¹³.

▶ Можливість

▶ Стійкість і торгівля

Довоєнний період

- ▶ Частка української галузі ІТ сягнула 5% ВВП, і збільшення її до 10% є однією з ключових цілей Міністерства фінансів.
- ▶ За період з 2016 по 2021 роки експорт ІТ зріс майже на 250%, з 2,0 до 6,8 мільярда дол. США¹⁴.
- ▶ Галузь довела свою життєстійкість також під час пандемії COVID-19, і тому прогнозується, що вона залишиться сильною під час конфлікту.

Поточна ситуація

- ▶ За інформацією від представників ІТ галузь має найвищу експортну вартість у воєнний час. Цю позицію вона продовжує утримувати, враховуючи різке падіння експорту сільськогосподарської продукції та чавуну/сталі.
- ▶ З початком війни попит на ІТ-фахівців знизився¹⁵, проте наприкінці червня ІТ-фахівці зазначали, що все ще потребують додаткового персоналу.

▶ Забезпечення продуктивної зайнятості

- ▶ Розробник програмного забезпечення середнього рівня (middle) заробляє 2400 дол. США на місяць¹⁶. Хоча з початку конфлікту заробітна плата дещо зменшилася¹⁷, проте залишається вищою, ніж в інших галузях.
- ▶ Високий рівень оплати праці означає, що продовження зростання в цій галузі створить продуктивні, добре оплачувані робочі місця безпосередньо в сфері ІТ та у допоміжних службах (як-от управління людськими ресурсами, діловодство, адміністративна служба), які є особливо актуальними для жінок.
- ▶ В умовах обмежень через COVID-19 87% компаній перейшли на змішаний режим роботи¹⁸, тобто вони вже адаптовані під дистанційну роботу, що може сприяти працевлаштуванню у них ВПО. Як зазначила одна компанія-розробник технологій, «коронавірус допоміг нам пережити війну».
- ▶ На початку війни ІТ-компанії повідомили, що зазнали відносно обмежених порушень у діяльності¹⁹.

¹⁴ *Ukraine IT Report 2021*. Асоціація «IT Ukraine», 2022 р.

¹⁵ [МС.today, 08 квітня 2022 р](#)

¹⁶ *Ukrainian IT Industry in 2021 – Key Facts*. Abto Software Blog. 2021.

¹⁷ [МС.today, 08 квітня 2022 р](#)

¹⁸ *Ukraine IT Report 2021*. Асоціація «IT Ukraine». 2022 р.

¹⁹ Grzegorzczuk, Marek. A month on from Russia's invasion, Ukraine's remarkable IT sector thrives. *Emerging Europe*. 21 March 2022.

- ▶ Проте, очікується певне зменшення показників (на 10% - для експортно-орієнтованих підприємств, на 50% - для підприємств, орієнтованих на вітчизняний ринок)²⁰. Ті компанії, що працювали переважно з внутрішнім ринком, втратили клієнтів і почали переорієнтовувати свої продажі на міжнародні ринки.
- ▶ У 1 кварталі 2022 року галузь продемонструвала зростання на 28% порівняно з аналогічним періодом попереднього року попри майже 40% часу діяльності галузі в умовах війни²¹.
- ▶ Компанії, що спеціалізуються на технологічних розробках, зазначили, що все ще потребують персоналу, отже, наразі існує можливість для підвищення рівня зайнятості.
- ▶ Оскільки існує високий попит на ІТ-фахівців у інших регіонах Європи, є ризик того, що надто великі зусилля в цій галузі сприятимуть зростанню еміграції.
- ▶ Аутсорсингові компанії з початком війни стикнулися з більшими труднощами, ніж виробничі компанії. Імідж України як «країни у війні» впливає на ставлення клієнта і на кількість контрактів для аутсорсингових компаній.

▶ Здійсненість

- ▶ **Спроможність і готовність учасників ринку**
  - ▶ Наявна співпраця в напрямку підвищення кваліфікації між різними ІТ-кластерами та сферою розвитку професійно-технічної освіти²².
  - ▶ У 2021 році Уряд запустив застосунок «Дія.City» - спеціальний правовий та податковий простір для ІТ-компаній (наприклад, на експортні послуги не нараховується ПДВ) з метою заохочення зростання, розвитку та іноземних інвестицій²³. Це – свідчення вжитих Урядом у довоєнний час заходів щодо забезпечення відкритості та зростання галузі.
  - ▶ Кластери технологій виявили рішучу готовність співпрацювати для подолання ключових системних проблем, які стримують розвиток галузі.

▶ Програми і стратегії

Довоєнний період

- ▶ Високий пріоритет для Уряду.
- ▶ Одна з п'яти високопріоритетних галузей у державній експортній стратегії (див. презентацію *Trade information and Export Promotion in Ukraine 2018-2020*).

Поточна ситуація

- ▶ Фінансування і програми розвитку галузі спрямовані на дві головні тематичні сфери: заохочення технологічних стартапів і розвиток навичок.

²⁰ Boyarchuk, Dmytro. Ukraine's IT sector remains resilient, but loses its shine. Emerging Europe. 10 May 2022.

²¹ Grzegorzczak, Marek. New support for Ukraine's start-ups underlines importance of technology and innovation. Emerging Europe. 9 June 2022.

²² Skills Development in Ukraine 2018-2020, ppt

²³ <https://city.dii.gov.ua/>

- ▶ Для заохочення стартапів:
  - ▶ Європейська Комісія запустила проєкт обсягом 20 мільйонів євро, який підтримує близько 200 технологічних стартапів (60 тис. євро кожному)²⁴.
  - ▶ Google впроваджує проєкт обсягом 5 мільйонів дол. США для наставництва, підтримки і фінансування стартапів на суму близько 100 тис. дол. США кожному²⁵.
  - ▶ Уряд має плани надати 10 мільярдів грн (340 мільйонів дол. США) Українському фонду стартапів на один рік для розвитку технологічних стартапів. Не ясно, однак, чи виділені вже ці кошти²⁶.
- ▶ Для розвитку навичок:
  - ▶ Уряд фінансує навчання 60 тис. молодих розробників або графічних дизайнерів через грантову схему²⁷.
  - ▶ 29 червня 2022 року Міністерство цифрової трансформації у партнерстві з AMP США, Vinance і Львівським ІТ Кластером оголосило про запуск освітньої програми IT Generation, спрямованої на навчання за різними технологічними й нетехнологічними спеціальностями осіб віком 21-60 років, які не мають освіти або досвіду роботи в галузі ІТ. Очікується, що ці курси розпочнуться вже у липні-серпні 2022 року²⁸.
  - ▶ Міжнародні організації, НУО і приватні ІТ школи продовжують розробляти та проводити спеціалізовані курси з ІТ для жінок і дівчат. Це, наприклад, програма Projector Institute для тих, хто бажає почати кар'єру в галузі ІТ²⁹, або платформа VE для переміщених або безробітних жінок, що передбачає підготовку в таких напрямках, як технології, дизайн, програмування, розроблення програмного забезпечення або тестування³⁰.
  - ▶ Підприємства пропонують програми стажування, щоб отримати першокласних розробників, кількість яких з початку конфлікту скоротилася на 80%, але попит на яких досі високий³¹.
- ▶ «Дія.City» продовжує працювати.

▶ **Здійсненність проєкту**

- ▶ Існує необхідність підтримувати галузеву координацію, зміни в політиці та розвиток навичок, де МОП може запропонувати експертизу³².

²⁴ Grzegorzczak, Marek. *New support for Ukraine's start-ups underlines importance of technology and innovation*. Emerging Europe. 9 June 2022.

²⁵ Ibid.

²⁶ *Уряд надасть фінансову підтримку українцям, які хочуть піти в ІТ, - Прем'єр-міністр*. Урядовий портал, 10 червня 2022 р.

²⁷ Ibid

²⁸ Пальчинська, Ліза. *Мінцифри запускає проєкт IT Generations для навчання українців ІТ-спеціальностей*. AIN.UA. 29 червня 2022 р.

²⁹ <https://prjctrfoundation.com>, 01 липня 2022 р.

³⁰ <https://inscience.io/en/be/>, 01 липня 2022 р.

³¹ [MC.today](https://mc.today), 08 квітня 2022 р

³² *Export Strategy for Creative Industries 2019-2023*. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine. 2018.

- ▶ Головні проблеми галузі, визначені технологічними компаніями, діляться на два типи:
  - ▶ великим експортно-орієнтованим технологічним компаніям потрібні кваліфіковані працівники;
  - ▶ меншим технологічним компаніям потрібна підтримка у продажі та маркетингу на глобальному ринку, поки внутрішній ринок перебуває у застої.
- ▶ Львівський ІТ Кластер фінансує комплексний аналіз, результати якого мають визначити напрямки галузевих заходів із боку місцевої та національної влади, приватного сектору і учасників процесу розвитку. Це дослідження розпочнеться 28 липня 2022 року. Його мета – розробити «дорожню карту» розвитку галузі в поточних умовах.

▶ Оцінка галузі

Актуальність: 2

Дедалі більше жінок працює у цій галузі та прагне здобути освіту в відповідних сферах. Проте, наразі тільки 5% ВПО зазначили, що шукатимуть роботу в цій галузі, а кількість зайнятих у ній жінок потенційно може зменшуватися, тому що їхні пріоритети можуть змінитися, враховуючи, що в нинішній ситуації у них більше обов'язків із ведення домашнього господарства.

Можливість: 2

Оскільки галузь продовжує зростати та входить до перших п'яти галузей, у яких хочуть працювати ВПО (ймовірно, також через високу середню заробітну плату), сфера ІТ відкриває перспективні можливості щодо зайнятості. Крім того, завдяки характеру цієї галузі вона могла б дозволити жінкам працювати вдома, тому що обсяг їхніх домашніх обов'язків із початком війни стрімко зріс. Проте, серед високооплачуваних ІТ-спеціалістів жінки становлять лише п'яту частину, і перешкоди інтеграції жінок та ВПО, які ще не мають необхідної підготовки з ІТ для продуктивної зайнятості в цій галузі, дуже високі (тому що це вимагає довготривалого навчання).

Здійсненність: 1

Ця галузь демонструє багато можливостей для створення у ній продуктивних і гідних робочих місць, зокрема для жінок. Проте, Уряд, приватний сектор та інші учасники процесу розвитку вже виділяють або виділятимуть значні ресурси для роботи в цій галузі. У такому випадку додаткові можливості, які може створити цей проєкт, імовірно, будуть більш обмежені, ніж у інших галузях.

Будівництво

▶ Актуальність

- ▶ **Залучення цільової групи**
  - ▶ 6% нинішніх ВПО були зайняті у будівництві, і 6% зазначили, що шукають роботу в цій галузі – що ставить її на четверте місце за попитом і демонструє значну актуальність для інтеграції ВПО у ринок праці³³.
  - ▶ Інтегрувати ВПО повинно бути відносно легко, оскільки саме в їхніх громадах будуватиметься багато житлових та інфраструктурних об'єктів.

▶ Представництво цільової групи

Довоєнний період

- ▶ Найвищий рівень неформальної зайнятості працівників після сільського господарства (49%), з яких лише 24% неформально зайнятих працівників становлять жінки, а 52% - чоловіки³⁴.
- ▶ Частка жінок, зайнятих у галузі становить лише 8%³⁵. В адміністративних підрозділах будівельних компаній частка жінок є непропорційно великою.
- ▶ 17% усього працюючого населення зайняті у будівельній галузі³⁶.
Тривалість робочого часу – 42 години на тиждень, що є найдовшим робочим тижнем серед усіх галузей³⁷.
- ▶ Найвищий рівень нещасних випадків на робочому місці, у тому числі із смертельними наслідками, серед усіх галузей економіки України – приблизно на 50% вищий, ніж у другій за рівнем НВ галузі³⁸.

Поточна ситуація

- ▶ Представник підрядної організації повідомив, що майже всі жінки, працевлаштовані у його компанії, залишили країну і готові повернутися лише після завершення війни.

▶ Можливість

▶ Стійкість і торгівля

- ▶ У довгостроковій перспективі реконструкція має можливість забезпечити відновлення з ще вищим рівнем екологічності, відкриваючи шляхи до екологічно безпечніших міст та інфраструктурних проєктів.³⁹

³³ *Ukraine Internal Displacement Report, Round 5*. International Organisation for Migration. 23 May 2022.

³⁴ *Labour force of Ukraine 2019: Statistical publication*. State Statistic Service of Ukraine. 2020.

³⁵ *Labour force of Ukraine 2019: Statistical publication (2020)*.

³⁶ Програма гідної праці для України на 2020-2024.

³⁷ *Labour force of Ukraine 2019: Statistical publication (2020)*

³⁸ *Національний профіль з безпеки та гігієни праці. Україна, 2018*. МОП, 2018 р.

³⁹ *A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine*. Centre for Economic Policy Research. 5th April 2022.

- ▶ Хоча не зрозуміло, яким чином приєднання до ЄС вплине на будівельні норми, потенційно можна очікувати, що нове будівництво матиме відповідати вищим екологічним нормам, завдяки чому в підсумку вони могли б отримати доступ до коштів ініціативи «Європейський зелений курс» на відновлення житлового фонду з метою підвищення його екологічності.⁴⁰

▶ **Забезпечення продуктивної зайнятості**

Довоєнний період

- ▶ У галузі будівництва спостерігалось зростання в грошовому виразі (у дол. США): 3,3% щорічно (номінально) в період 2010-2020 рр.; у пізніший період, 2015-2020 рр., мало місце швидке відновлення і зростання – 23,3% щорічно (номінально)⁴¹.

Поточна ситуація

- ▶ Представник забудовника розповів, що обсяги приватного будівництва з початку війни впали на 80%, лише декілька інвесторів фінансують нове будівництво.
- ▶ Заробітна плата в галузі тимчасово знижена, оскільки підприємствам насилу вдається забезпечувати зайнятість персоналу з огляду на дуже невеликий попит.
- ▶ Вартість руйнувань інфраструктурних об'єктів, за оцінками, з початку війни становить 4,5 мільярда дол. США щотижня і загалом сягнула 600 мільярдів дол. США⁴². Це, звичайно, вимагатиме значних інвестицій у наступні роки – на відбудову деяких міст і забезпечення інфраструктури та послуг для ВПО.
- ▶ Не ясно, чи покращиться продуктивність та якість робочих місць, створених у ході реконструкції (тобто з вищим рівнем безпеки праці та більш формальними контрактами), оскільки наразі якість наявних робочих місць у будівництві низька.

▶ **Здійсненність**

▶ **Спроможність і готовність учасників ринку**

Довоєнний період

- ▶ Незважаючи на нижчі витрати на робочу силу, українські будівельні проекти коштують на 22% більше, ніж у ЄС, через погане управління державними інвестиціями та проблеми врядування, зокрема корупцію⁴³.
- ▶ Відомо, що будівельна індустрія є негнучкою й дуже сильно опирається змінам⁴⁴.
- ▶ Представники галузі висловлюють думку щодо можливості корупції у процесі закупівель у проєкті Уряду «Велике будівництво»⁴⁵.

⁴⁰ A Guidebook to European Building Policy: Key Legislation and Initiatives: Buildings Performance Institute Europe. August 2020.

⁴¹ Розраховано за даними Державної служби статистики України.

⁴² Here's how much it could cost to rebuild Ukraine — and who would pay for it. NPR. 26 May 2022.

⁴³ Trends in Ukraine's sustainable infrastructure investments. OECD. 2018

⁴⁴ Industry 4.0 transition strategies for Ukrainian construction SMEs, (2020)

⁴⁵ Sorokin, Oleksiy. Highway Robbery? \$3.5 billion road project wins exemption from public oversight. Kyiv Post. 25 June 2021.

Поточна ситуація

- ▶ Уряд висловив зацікавленість у вирішенні ключових проблем щодо прозорості та затримок видачі дозволів та ліцензій, хоча й виявив потребу в підтримці в цьому відношенні.
- ▶ Одна опитана особа вважає, що у період реконструкції Уряд діятиме менш корумповано, враховуючи необхідність відбудови базової інфраструктури й відновлення надання послуг населенню.

▶ Програми і стратегії

Довоєнний період

- ▶ AMP США (USAID) реалізує антикорупційну програму і виявляє інтерес до роботи в галузі будівництва для подолання цієї проблеми.

Поточна ситуація

- ▶ «Планом реконструкції України» (Blueprint for the Reconstruction of Ukraine) основні сфери будівельної діяльності (інфраструктура, енергетика, житло і соціальна інфраструктура) визначені як три з п'яти ключових напрямків реконструкції у період 3-24 місяці після війни та як один із чотирьох ключових напрямків – у довгостроковій перспективі⁴⁶.
- ▶ Уряд наразі розглядає проблеми у ліцензуванні підрядників, видачі дозволів на будівництво та процесі закупівель і вивчає ключові недоліки, зокрема затримки та непрозорість.
- ▶ Міністерство розвитку території та громад має план громадських робіт як метод працевлаштування 50-60 тис. осіб у кожній громаді на умовах неповного робочого часу, зокрема у прибиранні та технічному обслуговуванні, й 10 тис. осіб – на комунальних підприємствах, але Міністерство ще не має фінансування під цю програму.

▶ Здійсненність проєкту

Основні обмеження у галузі, на які міг би спрямувати зусилля майбутній проєкт:

- ▶ підвищення кваліфікації та підготовка працівників для прогнозованого підвищеного попиту на кваліфікованих працівників під час відбудови країни;
- ▶ оптимізація закупівель, ліцензування підрядників і розроблення пропозицій – із фокусом на сприяння зайнятості. Це могло б мати особливо важливе значення, враховуючи, що велику частину відновлювальних робіт, імовірно, фінансуватиме Уряд;
- ▶ спрямування зусиль на подолання проблеми неформальної зайнятості працівників галузі;
- ▶ потенціал для підтримки розроблення екологічного аспекту, також у перспективі вступу до ЄС;
- ▶ дефіцит будівельних матеріалів, обумовлений обмеженою здатністю імпортувати ці матеріали й зруйнуванням виробничих об'єктів постачальників матеріалів через війну.

⁴⁶ A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. Centre for Economic Policy Research. 5th April 2022.

Разом з тим, станом на травень 2022 року було зруйновано майже 40 мільйонів кв. м житла, для відбудови якого самих лише будівельних матеріалів знадобилося б більш ніж на 300 млрд грн (10 млрд дол. США)⁴⁷. Це – величезний внутрішній ринок, який необхідно охопити українським виробникам;

- ▶ украї забюрократизований процес видачі дозволів на будівництво, який сильно затримує приватні проекти забудови.

▶ Оцінка галузі

Актуальність: 2

Ця галузь є дуже неформальною, що зумовлює вразливість більшості зайнятих у цій галузі лише за природою роботи. Частка жінок у робочій силі дуже мала, отже слід докладати зусиль для її збільшення, враховуючи потребу в працівниках у період реконструкції. Серед ВПО є зацікавленість у тому, щоб робити кар'єру в цій галузі.

Можливість: 3

Коли країна розпочне реконструкцію, ця галузь матиме високий пріоритет, і буде створено багато робочих місць. Уразливі групи можна було б швидко і легко навчити, оскільки це буде одна з кількох галузей, де вони можуть масово інтегруватися у ринок праці. Проте, для цих робочих місць будуть характерні проблеми щодо безпеки праці та здоров'я на роботі й формального статусу.

Здійсненність: 2

Галузь відкриває чудову можливість для реалізації: наразі цю галузь підтримує дуже небагато інших проєктів із розвитку; Уряд висловив потребу в реформуванні та підтримці цього процесу; МОП має широкі можливості для усунення ключових обмежень стосовно навичок, БЗР та неформальності; галузь може поглинути вразливих працівників. Крім цього, проєкт міг би сприяти сталому розвитку за допомогою екологічного будівництва, що було б внеском у досягнення цілей Sida. Хоча галузь має сумнозвісну репутацію через корупцію, є надія на подолання цієї проблеми у процесі реконструкції. Навіть у разі неможливості подолання корупції, майбутній проєкт матиме достатньо інших способів для досягнення мети проєкту.

Сільське господарство: садівництво та овочівництво

▶ Актуальність

▶ Залучення цільової групи

Довоєнний період

- ▶ Більше 80% плодоовочевої продукції вирощується домогосподарствами⁴⁸, отже, можемо припустити зайнятість у галузі великої частки жінок.

⁴⁷ <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/2022-02-17-nakaz-53.pdf>

⁴⁸ Gruzinska, Iryna. *Ukrainian fruits and vegetables: how can farmers provide the world with food during the war?* BRDO. 10 May 2022.

- ▶ Оскільки фермерство ведеться переважно на рівні домогосподарств, припускається, що у більшості своїй воно є натуральним або напівнатуральним господарством.
- ▶ Зайнятість, як правило, є сезонною, а це означає, що працівники, навіть у комерційних фермерських господарствах, зазвичай найматимуться на не весь рік, тому їм необхідно буде знайти додаткові джерела заробітку.

Поточна ситуація

- ▶ Не ясно, наскільки легко ВПО могли б інтегруватися у фермерську діяльність, урахувавши, що вони, як правило, не мають доступу до землі, а ця діяльність більшою частиною проваджується на рівні домогосподарств.
- ▶ Оскільки багато людей були вимушені покинути свої домівки, важко оцінити, скільки осіб продовжують вирощувати фрукти та овочі й досі мають землю, на яку можна повернутися, щоб продовжити фермерську діяльність, навіть за наявності інтересу.

- ▶ **Представництво цільової групи**
  - ▶ 30% малих і середніх фермерських господарств належать жінкам⁴⁹, хоча припускається, що частка жінок, задіяних у галузі, насправді більша, саме завдяки тому, що діяльність здійснюється на рівні домогосподарств.
  - ▶ Вік більшості жінок-фермерок становить 60 років частка жінок до 40 років дуже невелика⁵⁰.

▶ Можливість

- ▶ **Стійкість і торгівля**
  - ▶ Ціни на овочі зросли через окупацію Росією південної частини України – зокрема Херсонської області – де виробляється основна маса фруктів і овочів⁵¹. Це, в сукупності з відсутністю імпорту, різко зменшило пропозицію фруктів і овочів та, як наслідок, спричинило підвищення цін для кінцевих споживачів. У той же час підвищення ціни для кінцевого споживача не відобразилося на відпускній вартості продуктів від фермерів, скоріше така різниця викликана підвищенням витрат на транспорт і логістику.
  - ▶ 30% земель сільськогосподарського призначення у сільськогосподарському сезоні 2022 року не було засаджено⁵².

- ▶ **Забезпечення продуктивної зайнятості**
  - ▶ **Довоєнний період**
    - ▶ Ураховуючи, що фермерська діяльність більшою частиною проваджується на рівні домогосподарств, припускається наявність у ній досить великої частки неформальної зайнятості з низькими доходами.

⁴⁹ [Agravery, 18 жовтня 2019 р.](#)

⁵⁰ [Agravery, 18 жовтня 2019 р.](#)

⁵¹ Зануда Анастасія. Як війна вдарила по торгівлі та що зможуть купити українці в магазинах. BBC News Ukraine. 17 червня 2022.

⁵² Вдвічі дорожчі овочі і незасаджені 30% земель: чи варто фермерам замінювати овочами кукурудзу? Kurkul.com. 24 червня 2022 р.

Поточна ситуація

- ▶ Фермери визначені як одна з головних професій, що наразі користуються попитом, і професія, яка користуватимуться попитом під час реконструкції. Проте, залишається проблема неформальності та низької оплати праці.
- ▶ Оскільки рівень кваліфікації, необхідний для дрібного фермерського господарства, можна здобути доволі швидко, перенавчання і перепідготовку жінок та ВПО для роботи в цій галузі можна розгорнути оперативно.
- ▶ Не ясно, наскільки рентабельним виробництво плодоовочевої продукції буде у коротко- і середньостроковій перспективі, враховуючи логістичні проблеми та обмежену доступність ресурсів, що спричинить додаткові витрати, які споживачі, можливо, будуть не готові оплачувати.

▶ Здійсненість

▶ Спроможність і готовність учасників ринку

- ▶ За оцінкою респондентів нормативно-правове середовище галузі є доволі сприятливим.

▶ Програми і стратегії

- ▶ У плани Уряду входить:
  - ▶ виділити кошти на висадку 10 тис. га садів та ягідників шляхом участі у фінансуванні малих і середніх підприємств. Аграріям виділятиметься від 300 до 400 тис. грн (10 тис. дол. США) на 1 гектар – це близько 70% від середньої вартості висадки⁵⁴;
  - ▶ інвестувати кошти у гранти для МСП для створення 3 тис. теплиць для вирощування фруктів і овочів⁵⁵;
  - ▶ надати господарствам населення гранти та обладнання на фермерську діяльність через проєкт «Сади Перемоги». Планується створити 2-3 тис. робочих місць на громаду, проте наразі відсутнє необхідне фінансування, йде пошук партнерів для реалізації проєкту⁵⁶;
  - ▶ [Дія.Бізнес](#) передбачає надання підтримки жінкам-фермеркам (за ініціативою Help Women Agro in Ukraine).
- ▶ У галузі реалізується низка донорських ініціатив:
  - ▶ з метою підтримки економіки України ЄС скасував мита на всі українські товари на 2022 рік⁵⁷, проте не ясно, яким чином це вплине на галузь, враховуючи значні проблеми з експортною логістикою;

⁵⁴ Аграрії зможуть отримати безповоротні гранти на створення теплиць і садів у межах програми «Робота», - Денис Шмигаль. Урядовий портал, 10 червня 2022 р.

⁵⁵ Денис Шмигаль: держава надасть безповоротні гранти для створення тисяч нових мікробізнесів. Урядовий портал, 10 червня 2022 р.

⁵⁶ Ibid

⁵⁷ ЄС призупиняє всі мита на ввезення товарів із України на один рік. Укрінформ, 3 червня 2022 р.

⁵⁸ War in Ukraine: FAO renews appeal to bolster agriculture and provide urgent support to vulnerable rural households. FAO. 19 April 2022.

⁵⁹ Rethinking resources in an effort to keep farm production going in Ukraine. Niras Consulting. 26 May 2022.

- ▶ Міжнародний торговий центр проводить роботу для розвитку та з'єднання МСП із південної частини України з експортними ринками;
- ▶ у перші два місяці війни ФАО виділила 8,5 мільйона дол. США на підтримку 71 тис. дрібних фермерських господарств з метою зберегти мінімальний рівень виробництва продовольства шляхом надання ключових сільськогосподарських ресурсів, зокрема насіння овочів і грошової допомоги. ФАО шукає додатково 107 мільйонів дол. США на поточний рік⁵⁸;
- ▶ EU4SmallFarms – проєкт обсягом 7 мільйонів євро, що з початку війни переорієнтувався на виплату грошових допомог дрібним фермерським господарствам⁵⁹.
- ▶ Громадська організація «Всеукраїнська рада жінок-фермерів» залучила 6 тис. жінок у шести областях до проєкту з виробництва плодоовочевої продукції.

▶ **Здійсненність проєкту**

У галузі існує низка проблем, які наразі обмежують її здатність забезпечити продуктивну зайнятість:

- ▶ основні імпорتنі ресурси для сільського господарства, зокрема насіння, добрива, пестициди й навіть запчастини для техніки, здебільшого недоступні, що обмежує швидке зростання галузі;
- ▶ проблеми з транспортно-логістичним забезпеченням ускладнили доступ до ринків – через що зросли витрати й виникли затримки в постачанні товарів, які, як правило, можуть швидко псуватися, а це призводить до зниження конкурентоспроможності виробників порівняно з імпортною продукцією;
- ▶ брак об'єктів для переробки, пакування і зберігання нереалізованих фруктів;
- ▶ дрібне виробництво на базі домогосподарств не дозволяє підвищити продуктивність, характеризується розпорошеністю та робить масштабне охоплення проблематичним.

▶ **Оцінка галузі**

Актуальність : 2

Хоча більша частина продукції галузі забезпечується сільськими домогосподарствами – часто бідними, - вони отримують від цієї діяльності дуже низькі доходи й ведуть її на принципах натурального господарства. Навіть якщо галузь стане набагато більше комерціалізованою й перейде до використання найманої праці, ця робота матиме переважно сезонний характер.

Можливість: 2

Розвиток галузі може допомогти Україні зменшити свою залежність від імпорту й посилити життєстійкість. Проте, на даний момент галузь не є конкурентоспроможною, а підвищити продуктивність і конкурентоспроможність галузі, яка базується на виробництві продукції господарствами населення, буде складно.

Здійсненність: 1

Галузь дуже насичена іншими проєктами в сфері розвитку та відповідним фінансуванням. Крім того, вона має багато обмежень, які необхідно усунути невідкладно та в більш організований спосіб, щоб зробити галузь як конкурентом, так і створювачем продуктивних робочих місць у найближчому майбутньому та у більш віддаленій перспективі.

Сільське господарство: виробництво молочної продукції та тваринництво

▶ Актуальність

▶ Залучення цільової групи

- ▶ ВПО не вистачає знань про можливості у фермерській діяльності (бізнесі), а в багатьох випадках у них немає землі, на якій можна було б створювати тваринницькі ферми.

Інші перешкоди для виробництва молочних продуктів у домогосподарствах є дуже незначними: навчитися торгівлі легко (2 тижні, 2 онлайн-курси), а мінімальна початкова інвестиція становить 30-50 тис. грн (1-1,6 тис. дол. США).

▶ Представництво цільової групи

- ▶ Жінки загалом менше представлені в усіх сферах сільськогосподарської галузі, але, за інформацією від респондентів, вони виконують багато видів робіт, пов'язаних із тваринництвом, зокрема годування, доїння, миття. Проте, власні підприємства має набагато менше жінок.
- ▶ У молочному тваринництві на господарства населення припадає 75% корів (тоді як у комерційних фермерів тільки 25%), але тільки 65% обсягу молочної продукції⁶⁰, що демонструє високий рівень представництва бідніших господарств, але нижчу продуктивність.
- ▶ За словами опитаного дрібного виробника крафтового сиру, переважну більшість працівників становлять жінки, однак більшого обсягу даних із розбивкою за статтю на рівні переробки дістати не вдалося.

▶ Можливість

▶ Стійкість і торгівля

Довоєнний період

- ▶ Україна посідала 14 місце серед найбільших експортерів яловичини у світі, експортуючи продукції на понад 125 мільйонів дол. США⁶¹.
- ▶ Виробництво молочної продукції поступово скорочувалося починаючи з 1990 року, за 15 років (з 2005 до 2020 року) втративши третину свого обсягу. Ця тенденція є більш вираженою на рівні господарств населення, ніж серед комерційних фермерських господарств⁶².

⁶⁰ Tarasseych, Oleksandr. Dairy and Products Annual, United States Department of Agriculture. 21 October 2021.

⁶¹ Ukraine's Food and Beverages Sector. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture. 2020.

⁶² Tarasseych (2021).

- ▶ Ринок виробництва та переробки молочної продукції зменшувався критичними темпами ще до війни (на 5-8% щорічно)⁶³. Ця тенденція не є одноманітною в масштабах усієї галузі. Переживає падіння виробництво яєць, яловичини та молочної продукції, натомість показники вівчарства вирівнялися, а свилярство розвивається і є лідером українського тваринництва.
- ▶ Приватні інвестори з України та США були зацікавлені інвестувати у тваринництво: згідно із джерелом потенційні американські інвестиції у тваринництво можуть становити 250 мільйонів дол. США⁶⁴.
- ▶ Останніми роками істотно збільшився імпорт сирів, особливо сирної продукції преміум сегменту, через підвищення наявних доходів та посилення економічної стабільності. Проте, загалом український молочний ринок орієнтований на дешеві сорти сиру й масла⁶⁵.
- ▶ Нарощування виробництва продукції тваринництва збільшує викиди парникових газів – на худобу припадає основна частка цих викидів у сільському господарстві⁶⁶.

Поточна ситуація

- ▶ За оцінками деяких джерел, до кінця 2022 року Україна може недоотримати до 2 мільйонів тон молока⁶⁷.
- ▶ Собівартість продукції зростає і для переробників, і для виробників. Ціна ж для кінцевого споживача не відображає цього зростання, що для деяких виробників робить виробництво та переробку молока нерентабельними.
- ▶ Згідно із даними з відкритих джерел, імпордне м'ясо наразі у дефіциті. З початку війни поголів'я худоби ще більше скоротилося внаслідок окупації або підвищеної небезпеки у регіонах з найкращими землями для пасовищ⁶⁸.

▶ **Забезпечення продуктивної зайнятості**

Довоєнний період

- ▶ Якщо б Уряд вирішив ключові галузеві проблеми у тваринництві та переробці молока, за даними одного з відкритих джерел, у молочному скотарстві можна було б створити 60 тисяч нових робочих місць, а у суміжних галузях – до 500 тисяч⁶⁹.
- ▶ Українська асоціація розвитку тваринництва та технологій (УАРТТ) зазначила, що 100 голів худоби в комерційних господарствах дають 2 робочих місця – відносно низький коефіцієнт перерахування активів у робочі місця – тобто 31 тис. дол. США вартості активів на одне робоче місце⁷⁰.

⁶³ AgroPolit (2022).

⁶⁴ [Як вивести тваринництво із кризи?](#) AgroPolit. 11 січня 2022 р.

⁶⁵ Tarasseych (2021).

⁶⁶ Quinton, Amy. *Cows and climate change: Making cattle more sustainable*. Univ. California Davis. 29 June 2019.

⁶⁷ [Поки молокозаводи звернуть увагу на фермерів, може бути запізно](#). Agrotimes. 11 квітня 2022р.

⁶⁸ Якісні пасовища наявні також на півночі та у деяких південних і центральних районах.

⁶⁹ AgroPolit (2022).

⁷⁰ Розрахунок здійснено виходячи з вартості корови 623 дол. США за публікацією Bechtel, Wyatt. *Cattle Prices and Profitability in 2019*. 02 January 2019.

- ▶ Переробка молока та виробництво кормів можуть бути більш трудомісткими.
- ▶ Улітку молочні продукти споживаються менше, що спричиняє певну сезонність виробництва, яка може впливати на стабільність зайнятості працівників.

Поточна ситуація

- ▶ За інформацією одного з респондентів після початку війни закрилося багато крафтових сироварень, особливо тих, якими раніше володіли жінки, тому що багато хто знайшов роботу за кордоном.
- ▶ Після того, як почалася війна, заробітна плата в сільському господарстві знизилася приблизно до 11 тис. грн (370 дол. США) на місяць (grc.ua).

▶ Здійсненість

▶ Спроможність і готовність учасників ринку

- ▶ За словами зацікавлених сторін, рівень довіри до Уряду низький.
- ▶ Комерційні тваринницькі господарства (до 1000 голів) хочуть переїхати. Деякі підприємства вже переїхали, але великі господарства щосили намагаються знайти придатні землі, тому що це вимагає координації між Мінагрополітики, Мінекономіки, Асоціацією розвитку тваринництва та технологій та місцевою владою/головами громад.

▶ Програми і стратегії

Довоєнний період

- ▶ До війни Уряд ініціював програми стимулювання скотарства в Україні, й тваринництво є одним із пріоритетів Уряду.
- ▶ Уряд підтримував розвиток тваринництва і переробки за допомогою дотацій – 1,6 млрд грн (55 млн дол. США) у 2021 році – обсяг яких становив третину всіх державних дотацій, направлених у сільське господарство⁷¹.
- ▶ GIZ і AMP США підтримували галузь через різні грантові програми.

Поточна ситуація

- ▶ За інформацією від респондентів всі кошти, виділені у формі дотацій на тваринництво, переорієнтовані на військові потреби.
- ▶ Уряд швидко узгоджує законодавство щодо сільського господарства з законодавством ЄС.
- ▶ Уряд установив тимчасовий мораторій на експорт великої рогатої худоби.
- ▶ У перші два місяці війни ФАО виділила 8,5 мільйона дол. США на підтримку 71 тис. дрібних фермерських господарств із метою зберегти мінімальний рівень виробництва продовольства. Наразі ФАО шукає додатково 107 мільйонів дол. США для підтримки фермерів у поточному році⁷².

⁷¹ Державна підтримка АПК за 2019-2021 роки. AgriPolit. 2022 р.

⁷² War in Ukraine: FAO renews appeal to bolster agriculture and provide urgent support to vulnerable rural households. FAO. 19 April 2022.

► Здійсненність проекту

- Нормативна база щодо лабораторного аналізу молочних продуктів є дуже застарілою, а її дотримання дороге коштує приватному фермеру.
- Корм для тварин (комбікорми) традиційно імпортувався, але наразі він у великому дефіциті через логістичні проблеми з імпортом. Оскільки більшість інгредієнтів корму можна знайти в Україні (але їх поки неможна експортувати), ця сфера має потенціал до розвитку як ринок та посилення стійкості через додання вартості до первинних сировинних товарів. Це вимагало б будівництва та оснащення нових або модернізації існуючих об'єктів. Проте, не ясно, наскільки добре проект підійде для надання підтримки в цьому напрямку.
- Хоча якість молока низька, спрямування зусиль на покращення якості (з потенційним збільшенням цін) може не принести бажаних результатів, оскільки споживачі намагаються урізати витрати.

► Оцінка галузі

Актуальність: 2

Більшою частиною молочне тваринництво ведеться на рівні господарств населення, що здебільшого є бідними, а жінки часто працюють саме у цій сфері. Для ВПО інтеграція в цю галузь може виявитися складною, враховуючи, що їм буде потрібна земля для худоби, а також тому, що комерційне тваринництво не є трудомістким.

Можливість: 1

Хоча колись ця галузь мала важливе значення і може виконувати критично важливу функцію забезпечення продовольчої безпеки України, обидві її найбільші підгалузі – фермерство ВРХ та виробництво молочної продукції - останні 30 років неухильно скорочуються, тому припущення, що вони можуть відновитися за нинішніх умов не виглядають реалістичними. Оскільки основні землі для тваринництва, розташовані на сході, окуповані, а внесок галузі у викиди вуглецю є великим, вважається, що рівень за критерієм «можливість» у неї низький.

Здійсненність: 1

Галузь є капіталомісткою відносно створення робочих місць і для забезпечення продуктивної зайнятості потребує значних інвестицій. Разом з тим, щедрі програми державних субсидій, які тримали галузь на плаву, переорієнтовані на фінансування потреб, пов'язаних із війною. Таким чином, робота в цій галузі в цілому буде більше спрямована на збереження, ніж на створення. Проект міг би вирішити працювати у конкретних нішах або підтримувати надання послуг у галузі – наприклад, розвивати внутрішній ринок виробництва комбікормів. Проте, розвиток такого ринку вимагав би подальшого вивчення і розуміння рентабельності організації виробництва, маркетингу і розподілу продукції на відносно незрілому ринку.

Виробництво продуктів харчування та напоїв

▶ Актуальність

- ▶ **Залучення цільової групи** ▶ Станом на 1 червня 2022 року близько 26% вакансій у переробній промисловості припадало на виробництво продуктів харчування та напоїв⁷³ - разом понад 1300 вакансій. У цій галузі нараховується понад 12 тис. офіційно зареєстрованих безробітних, зокрема 7500 жінок⁷⁴.
- ▶ **Представництво цільової групи** ▶ Хоча отримати дані з ґендерного розподілу робочої сили в масштабі галузі складно, одне велике підприємство зазначило, що 45% його виробничого персоналу і 50% задіяних у торгівлі – жінки.

▶ Можливість

- ▶ **Стійкість і торгівля**
  - ▶ Місцеве виробництво продуктів харчування та напоїв (ПХН) у короткостроковій перспективі може забезпечити Україні стабільнішу пропозицію продовольства, дозволяючи підвищити стійкість цієї сфери до шоків у ланцюжках постачань.
  - ▶ У довгостроковій перспективі, коли можливості експорту до ЄС знов відкриються, галузь матиме змогу постачати продукцію на найбільший у світі роздрібний ринок продовольства, підвищуючи екологічність виробництва завдяки європейським стандартам виробництва та пакування⁷⁵.
  - ▶ За даними Асоціації ритейлерів України, прямі збитки сфери роздрібної торгівлі ПХН, спричинені війною, становлять приблизно 30 млрд грн (1 млрд дол. США)⁷⁶.
  - ▶ Багато підприємств із виробництва ПХН розташовано на окупованих територіях або зруйновано під час війни. Це, зокрема, «Артемсіль», «Чумак», Danone, AbinBev, «Сандора», Mondelēz International (Тростянець), «Мівіна», «Олком» та інші⁷⁷.
  - ▶ Соса-Кола і PepsiCo, які виробляють 60% напоїв для українського ринку, закрилися через артилерійські обстріли (фабрика Соса-Кола у Київській області) та окупацію частини Миколаївської області (PepsiCo)⁷⁸. Це створює на ринку вакуум для вітчизняної продукції, який, на думку одного переробника, може бути заповнений місцевими підприємствами.

⁷³ Державна служба зайнятості: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67>

⁷⁴ Державна служба зайнятості: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/69>

⁷⁵ Export Strategy for Food and Beverages Sector 2019-2023. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture. 2019.

⁷⁶ Асоціація ритейлерів України: 10 червня 2022 р.: <https://rau.ua/novyni/zbitki-ritejleriv/>

⁷⁷ Асоціація ритейлерів України: 24 червня 2022 р.: <https://rau.ua/novyni/novini-kompanij/kogo-z-virobnikiv-zminjujut/>

▶ **Забезпечення продуктивної зайнятості**

Довоєнний період

- ▶ До початку конфлікту очіувалося, що зростання доходів і структурні зміни у моделях споживання забезпечать підвищення попиту на продукти харчування з більшою доданою вартістю та кращою якістю⁷⁹.
- ▶ У період 2017-2019 рр. внутрішнє споживання соків в Україні зросло на 20-25% на рік⁸⁰.

Поточна ситуація

- ▶ Під час війни, однак, моделі споживання змістилися у бік споживання основних продуктів харчування.

▶ **Здійсненність**

▶ **Спроможність і готовність учасників ринку**

- ▶ У галузі виробництва ПХН існує багато професійних об'єднань, наприклад, асоціації виробників хлібу, цукру чи алкогольних напоїв. Проте, впливової «парасолькової», загальної асоціації виробників ПХН немає.
- ▶ Ключові учасники ринку від влади – Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна продовольчо-зернова корпорація України та інші – працюють проактивно задля забезпечення продовольчої безпеки України.

▶ **Програми і стратегії**

Довоєнний період

- ▶ Виробництво ПХН визначено як одна з трьох високопріоритетних галузей у державній експортній стратегії⁸¹.

Поточна ситуація

- ▶ Додана вартість сільськогосподарської продукції є ключовим стратегічним елементом реконструкції – який дозволить відійти від експорту сільськогосподарської сировини у бік продукції з більшою доданою вартістю⁸².
- ▶ Уряд знов посилив увагу до розроблення близько 20 індустріальних парків (ІП), які зосереджені на розвитку виробництва в Україні продукції з доданою вартістю. Головне завдання цих парків – розвивати виробництво харчових продуктів із доданою вартістю/перероблених харчових продуктів. Чинні плани передбачали, як перший крок, інвестування Урядом 400 млн грн (13,5 млн дол. США) в створення інфраструктури та об'єктів комунального господарства. 21 червня 2022 року для учасників індустріальних парків були введені деякі податкові та митні пільги (у переробній промисловості та науковій діяльності)⁸³.

⁷⁸ Штука, Ната. [Замінований завод Coca-Cola та зупинені підприємства PepsiCo. Чи очікує українців дефіцит популярних напоїв та чинців?](#) Forbes. 5 квітня 2022 р.

⁷⁹ *Ukraine's Food and Beverages Sector*. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture. 2020.

⁸⁰ *Export Strategy for Food and Beverages Sector 2019-2023* (2019).

⁸¹ *Trade Information and Export Promotion in Ukraine 2018-2020*. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture.

⁸² Pay Space Magazine. May 2022.

⁸³ Гордійчук, Дана. [Індустріальні парки отримають митні та податкові пільги –](#) Економічна правда, 21 червня 2022 р.

Це, зокрема, імпорт обладнання без ПДВ та скасування податку на прибуток підприємств, які працюють виключно з індустріального парку.

- ▶ Хоча Уряд виявляє велику зацікавленість у цій сфері та ініціював надання певних стимулів, фінансування на розвиток цих парків ще не виділено. Великі інвестори, потрібні для реального розвитку і заповнення цих парків, імовірно, вважають такі інвестиції надто ризикованими, враховуючи нинішній прогноз.
- ▶ Виробництво продуктів харчування та напоїв було визначено Міністерством економіки як одна з пріоритетних галузей для післявоєнного відновлення у рамках агропромислового комплексу⁸⁴.

▶ Здійсненність проєкту

Довоєнний період

- ▶ Багато переробників були великими та вертикально інтегрованими компаніями⁸⁵.
- ▶ У світовій роздрібній продовольчій торгівлі, громадському харчуванні та виробництві продуктів харчування домінують великі корпорації, що означає, що компанії з виробництва ПХН зосередилися на основних каналах збуту, які вимагають великих обсягів продукції, а також гнучких цін і контрактів із коротким строком виконання⁸⁶. Імовірно, у великих масштабах впливати на це важко.
- ▶ До війни у галузі існували такі ключові обмеження⁸⁷:
  - ▶ погана/повільна реакція на зміни ринкового попиту;
  - ▶ відсутність впровадження санітарних і фітосанітарних (СФС) стандартів і стандартів безпечності харчових продуктів ЄС, а також брак сертифікованих фахівців із безпечності харчових продуктів;
  - ▶ відсутність чесної конкуренції на внутрішньому ринку;
  - ▶ погане пакування/маркування, що зменшує довіру до продукції як усередині країни, так і на міжнародному рівні.

Поточна ситуація

- ▶ Галузь виробництва ПХН – одна з найбільш успішних для релокації бізнесу; станом на червень 2022 р. на захід України переїхало більш ніж 40 підприємств галузі⁸⁸.
- ▶ Один переробник зазначив, що логістичних проблем на внутрішньому ринку в нього було дуже мало (тільки дефіцит бензину), але з експортом були труднощі через зменшення фізичної пропускну здатності пунктів перетину кордону.

⁸⁴ The Ministry of Economy of Ukraine defined 8 priority sectors: defence-industrial complex; agro-industrial complex incl. food and beverage, metallurgy and metalworking; mechanical engineering; energy; mining industry; furniture and woodworking industries; and logistics.

⁸⁵ *Ukraine's Food and Beverages Sector* (2020).

⁸⁶ *Export Strategy for Food and Beverages Sector 2019-2023* (2019).

⁸⁷ Key constraints identified from *Ukraine's Food and Beverages Sector* (2020).

⁸⁸ Ministry of Economy of Ukraine: Business support in the war conditions: relocation and recovery.

- ▶ Один переробник указав на труднощі з обігом коштів через те, що йому доводиться платити авансом за імпортовані сировину й матеріали, але при цьому необхідно надавати продукцію клієнтам у кредит з відтермінуванням оплати на 3-6 місяців.
- ▶ Переробники потребують нового обладнання, щоб задовольняти попит та відновити довоєнні обсяги виробництва, проте у них немає коштів на капіталовкладення.

▶ Оцінка галузі

Актуальність: 1

Переробка ПХН безпосередньо не сприяє зайнятості вразливих або іншим чином виключених категорій працівників, але є певні позитивні ознаки того, що в цій галузі працюють жінки.

Можливість: 2

– У країні наразі має місце дефіцит продуктів харчування і напоїв, і розвиток галузі може забезпечити заповнення вакууму, залишеного великими підприємствами, які припинили діяльність під час війни. У короткостроковій перспективі меншим компаніям, які загалом більш орієнтовані на виробництво дорожчої/крафтової продукції, буде важко переорієнтуватися на споживачів, які наразі намагаються економити.

Здійсненність: 1

Проекту може бути важко знайти нішу. Великі компанії мають ресурси для швидкої адаптації, а для реальної адаптації потребують інвестицій в обсягах, що перевищують масштаб майбутнього проекту. У той же час дрібні компанії стикаються з великою кількістю проблем, тож їм потрібно буде переорієнтувати виробництво, маркетинг і збут, а це означатиме надто багато перешкод для такого проекту. Хоча Уряд активно просуває дану галузь – зокрема віддаючи їй пріоритет щодо створення доданої вартості та роботи індустріальних парків, це займе значний час, з огляду на що проект може не бути в змозі забезпечити належні зміни у цій галузі.

Дошкільна освіта та догляд за дітьми

▶ Актуальність

▶ Залучення цільової групи

Довоєнний період

- ▶ Дошкільна освіта та догляд за дітьми є галуззю, де переважають жінки, і яка дозволяє жінкам, які традиційно мають більше домашніх обов'язків, влаштуватися на роботу.
- ▶ 31% жінок у віці 25-34 роки були економічно неактивними через сімейні обов'язки⁸⁹.

⁸⁹ Пилипчук, Анна. [Бабуся чи дитячий садочок – що впливає на можливість матері працювати?](#). Київська школа економіки, 2018 р.

Поточна ситуація

- ▶ Заклади з догляду за дітьми (багато яких наразі використовується для розміщення ВПО) потрібні для зменшення навантаження ВПО – особливо жінок (які складають 60% дорослих ВПО⁹⁰) – домашніми обов'язками та обов'язками по догляду, з тим, щоб вони могли бути активними на ринку праці⁹¹.
- ▶ 7% ВПО були зайняті в галузі освіти – яка ділить за цим показником третє місце серед усіх галузей економіки⁹². Це означає, що багато ВПО – з досвідом роботи в галузі освіти – потенційно могли б мати певні навички із викладання або догляду за дітьми.

▶ Представництво цільової групи

- ▶ Традиційно закладами з догляду за дітьми управляють жінки, при цьому серед педагогічного персоналу також переважають жінки. Можливість користуватися послугами таких закладів буде корисною і для чоловіків, і для жінок.

▶ Можливість

▶ Стійкість і торгівля

- ▶ Розвиток цієї галузі може опосередковано сприяти стійкості інших галузей, тому що він забезпечує наявність у робочій силі кваліфікованих кадрів.
- ▶ Попит на послуги з догляду за дітьми випереджає пропозицію – 70% дітей молодші 10 років, а для одно-дворічних, як повідомляється, можливих варіантів дуже мало⁹³.

▶ Забезпечення продуктивної зайнятості

Довоєнний період

- ▶ Обов'язки з догляду за дітьми були головною причиною незайнятості жінок⁹⁴, отже вирішення цієї проблеми може сприяти участі в робочій силі.

Поточна ситуація

- ▶ За оцінками, кожний новий або переміщений заклад догляду за дітьми може забезпечити зайнятість до 20 осіб⁹⁵.
- ▶ У регіонах із високою концентрацією ВПО наявний кваліфікований персонал, тому інтеграцію нових кадрів у систему надання послуг із догляду за дітьми можна здійснити оперативно (за два тижні).
- ▶ Розширення можливостей із дошкільної освіти та догляду за дітьми призведе до появи можливостей щодо більш продуктивної зайнятості всіх чоловіків та жінок із цими обов'язками, які зможуть влаштуватися на роботу.

⁹¹ Бізнес-асоціація освітніх закладів України може провести дослідження з питання про те, скільки ВПО були зайняті через 2 місяці після того, як отримали доступ до закладів із догляду за дітьми.

⁹² *Ukraine Internal Displacement Report, Round 5*. International Organisation for Migration. 23 May 2022.

⁹³ Як визначила Бізнес-асоціація освітніх закладів України.

⁹⁴ [Обстеження Центру економічної стратегії. Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки? \(2019 р.\)](#)

⁹⁵ Бізнес-асоціація освітніх закладів України

► Здійсненність

- ▶ **Спроможність і готовність учасників ринку**
  - ▶ Факти свідчать, що державно-приватні партнерства і співпраця з громадами можуть підтримувати дешевші моделі дошкільної освіти та догляду за дітьми, наприклад, створення мобільних служб догляду.
  - ▶ Бізнес-асоціація освітніх закладів України (БАОЗ) – це асоціація, в якій заклади з догляду за дітьми можуть координувати свою роботу. Проте, членський внесок деякі з опитаних бізнесів вважали досить великим, що заважало їм доєднатися до асоціації.

- ▶ **Програми і стратегії**
  - ▶ Сприяння створенню приватних дитячих садочків є одним із пріоритетних проєктів у сфері освіти в рамках плану реконструкції України, що наразі розробляється Урядом спільно із партнерами.
  - ▶ ЮНІСЕФ, Міністерство освіти і науки та Megogo (приватний надавач послуг Інтернету й телебачення) відкрили «дитячий садочок онлайн».
  - ▶ [БАОЗ](#) впроваджує нові проєкти, фінансовані донорами, та розробляє план їхньої майбутньої комерціалізації.
  - ▶ З червня 2022 року набрав чинності наказ Міністерства соціальної політики України про відкриття дитячих кімнат у державних установах та організаціях⁹⁶. Він охоплює понад 125 тис. осіб, працюючих у центральних і місцевих органах влади, зокрема 40 тис. жінок.

- ▶ **Здійсненність проєкту**
  - ▶ Функціонування приватного ринку ще до початку війни створює потенціал для відновлення роботи приватних закладів.
  - ▶ Багато осіб (жіночої статі) з числа персоналу закладів із догляду за дітьми є переміщеними особами, тобто вони мають технічні знання, але не обов'язково працюють за цією професією.
  - ▶ Заклади з денного догляду, дитячі кімнати та освітні центри не потребують ліцензії для провадження діяльності.
  - ▶ Головним обмеженням є потреба у приміщеннях, тому що багато притулків для ВПО працює у дитячих садочках і школах – і орендна плата у регіонах розміщення ВПО істотно зросла. Наразі незрозумілі вимоги до бомбосховищ у таких закладах.
  - ▶ На зарахування до державних служб догляду за дітьми/дитячих садочків великі черги (іноді на 2-3 роки), вони переповнені та, як вважають, не забезпечують високу якість освіти та обслуговування.
  - ▶ Корінна причина полягає в тому, що послуги з дошкільної освіти і догляду за дітьми недоступні внаслідок
    - ▶ довгих черг (на 2-3 роки) через брак державних дитячих садочків (у малих містах нараховується 118 дітей на 100 місць, у великих – 170 на 100);

⁹⁶ [Положення про діяльність дитячих кімнат в установах та організаціях, 3 червня 2022 р.](#)

- ▶ низького рівня освіти та обслуговування в державних дитячих садочках;
- ▶ високої вартості послуг приватних закладів із догляду за дітьми/нянь.

Нижче наведено деякі середні оцінки витрат, необхідних для того, щоб заснувати приватний заклад із догляду за дітьми:

- ▶ капітальні витрати на новий бізнес – 20 тис. дол. США (залежно від розташування), на переміщений бізнес – 5-7 тис. дол. США;
- ▶ експлуатаційні витрати – 5-15 тис. дол. США на місяць залежно від типу/структури/регіону;
- ▶ плата за відвідування – 100-500 дол. США за дитину на місяць.

▶ Оцінка галузі

Актуальність: 3

До війни відсутність доступних за ціною послуг із дошкільної освіти та догляду за дітьми обмежувала участь жінок у робочій силі. Ця проблема загострилася тому, що жінки, які переїхали до західної частини України з дітьми, не можуть повернутися на роботу, не маючи доступу до недорогих послуг із догляду з дітьми. Оскільки три п'ятих дорослих ВПО – жінки, втручання в цій галузі дуже добре задовольнило б інтереси цільової групи.

Можливість: 2

Послуги з дошкільної освіти та догляду за дітьми користуються великим попитом, а це означає, що якщо можна буде відкрити нові заклади, вони будуть заповнені й забезпечать жінок роботою, а також дозволять їм бути економічно активними. Особливо вираженим цей вплив був би для ВПО, які зазнають найбільш значних проблем у цьому аспекті.

Здійсненність:

Уряд має на меті створити сприятливе середовище для приватних закладів із дошкільної освіти та догляду за дітьми та підвищити рівень їхньої присутності на ринку. Це завдання вже виконується – багато застарілих нормативних актів нещодавно було скасовано, і зацікавлені сторони зазначають, що розпочати та вести бізнес у сфері дошкільної освіти та догляду за дітьми стало набагато легше. Хоча для моделей, орієнтованих на приватну власність, розвиток нових центрів із дошкільної освіти та догляду за дітьми може бути капіталомістким, Уряд надає підтримку у рамках державно-приватного партнерства з метою зменшити витрати на створення недорогих стартапів у сфері дошкільної освіти та догляду за дітьми. Проєкт міг би вивчити деякі з цих альтернативних моделей і мав би широкі можливості для запровадження, особливо враховуючи брак ініціатив інших організацій із розвитку у сфері дошкільної освіти.

▶ Електронна комерція

▶ Актуальність

- ▶ **Залучення цільової групи**
  - ▶ 13% ВПО були зайняті в торгівлі (зокрема у роздрібній), а 11% ВПО зазначили, що шукають роботу в торгівлі – яка йде другою серед усіх галузей за часткою шукачів роботи⁹⁷. Це означає наявність багатого досвіду роздрібної торгівлі, проте цей досвід не забезпечує безперешкодну інтеграцію в сферу електронної комерції.
- ▶ **Представництво цільової групи**
  - ▶ Як дрібні продавці, жінки більше зайняті у продажу косметики, засобів особистої гігієни, модних товарів, іграшок і дитячих товарів.
  - ▶ 49% магазинів на одному з найбільших торгових майданчиків (OLX) належить жінкам.
  - ▶ 22% жінок обирають електронну комерцію через гнучкість і можливість працювати вдома

▶ Можливість

- ▶ **Стійкість і торгівля**
  - ▶ Зараз, коли 7,1 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними⁹⁸, спостерігається значний сплеск невідкладного попиту на основні товари та послуги, які допомагають людям налагодити життя в новому місці. Це сприяло зростанню дрібної електронної торгівлі товарами та послугами за принципом «покупець – покупцю» (C2C)⁹⁹.
  - ▶ Рух у бік електронної комерції може зміцнити зв'язок між внутрішніми покупцями та продавцями, що може створити більш стійкі ринки та розширити до них доступ, особливо для менших підприємств, які щосили намагаються знайти ринки.
  - ▶ У разі вступу до ЄС обсяг онлайн-продажів на європейський ринок у довгостроковій перспективі значно зросте.

- ▶ **Забезпечення продуктивної зайнятості**

Довоєнний період

- ▶ Станом на 2020 рік на електронну комерцію припадало 8% усього обсягу роздрібної торгівлі у грошовому виразі (4 мільярди дол. США) і 2,6% української економіки, причому цей показник щороку зростає на 41%¹⁰⁰.
- ▶ Хоча 99% усіх онлайн-продажів здійснюється на трьох платформах (OLX, «Розетка», Prom)¹⁰¹, дрібніші продавці можуть користуватися інфраструктурою цих платформ для продажу товарів.

⁹⁷ Ukraine Internal Displacement Report, Round 5. International Organisation for Migration. 23 May 2022.

⁹⁸ Ukraine Internal Displacement Report, Round 5.

⁹⁹ Як визнано представниками галузі електронної комерції.

¹⁰⁰ Ukraine - Country Commercial Guide. International Trade Administration. 24 September 2021.

¹⁰¹ Ukraine - Country Commercial Guide. International Trade Administration. 24 September 2021.

Це зменшує для невеликих підприємств перешкоди на шляху до диверсифікації продажів від традиційних магазинів до електронної комерції.

- ▶ Найбільш популярними категоріями товарів для електронної комерції є електроніка та носії, модні товари, взуття, іграшки, продукти харчування і засоби особистої гігієни – які загалом добре узгоджуються з товарами, які продають підприємства, що належать жінкам.
- ▶ У 2021 році як мінімум 35% українців зробили покупку в режимі онлайн¹⁰² - що демонструє значну присутність на ринку.

Поточна ситуація

- ▶ «Нова Пошта» (українська поштова служба) повідомила, що обсяг онлайн-покупок за два місяці війни впав приблизно на 40%¹⁰³.
- ▶ У травні 2022 року половина всіх ритейлерів зазначила, що вони розвиватимуть онлайн-канали¹⁰⁴.
- ▶ Торівля за принципом С2С може сприяти поступовому виникненню у просторі електронної комерції малих неформальних бізнесів із невеликим початковим капіталом або технічними знаннями.
- ▶ «Розетка» (один із найбільших торгових майданчиків) у перші місяці війни втратив половину працівників і наразі відновлює свою структуру.

▶ Здійсненість

▶ Спроможність і готовність учасників ринку

- ▶ Електронна комерція не має окремої асоціації, тому що в цій галузі діє небагато основних гравців (OLX, «Розетка», Prom). Дрібніші продавці можуть координувати свої дії з об'єднаннями роботодавців або ритейлерами через асоціації роздрібної торгівлі, і всі учасники ринку контактують один з одним через спільні заходи та конференції (наприклад, OLX проводить спільні заходи з Dom.Ria та ЛУН).
- ▶ Ключові учасники ринку регулярно працюють із Міністерством цифрової трансформації України і Асоціацією підприємців.

▶ Програми і стратегії

- ▶ Розвитку електронної комерції могли сприяти нещодавні зміни у нормативній базі, обумовлені війною. Це, зокрема, дерегуляція, зменшення податків і надання допомоги з логістикою¹⁰⁵, а також право проваджувати господарську діяльність без отримання дозволів і ліцензій. На час війни в Україні скасовані податкові перевірки¹⁰⁶.

¹⁰² <https://ecommercedb.com/en/markets/ua/all>

¹⁰³ Збільшення середнього чеку та падіння кількості онлайн-замовлень. Що і як купують українці онлайн під час війни? Retailers.UA. 6 травня 2022 р.

¹⁰⁴ Ukraine - Country Commercial Guide. International Trade Administration. 24 September 2021.

¹⁰⁵ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (№ 2120-IX від 15.03.2022 р.).

¹⁰⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2002 р. №314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану».

- ▶ Одна з головних платформ електронної комерції, OLX, розробила нові проекти з Міністерством цифрової трансформації через додаток «Дія. Бізнес», наприклад, програму «Відновлюй бізнес. Країна без тебе ніяк»¹⁰⁷.
- ▶ Зростає інтерес МСП до роботи на глобальних торгових платформах (Ebay, Amazon, Etsy). Кілька програм уже розвинули присутність українських МСП на таких платформах («Укрпошта», програма AMP США «Конкурентоспроможна економіка України»).

▶ Здійсненність проекту

- ▶ Україна має одну з найбільш сприятливих систем оплати у світі, що дозволяє електронній комерції розвиватися.
- ▶ Системи доставки працюють добре, хоча як вартість, так і час доставки з початку війни збільшилися.
- ▶ Проблеми з бюрократією або управлінням цією галуззю є мінімальними, ніяких додаткових або непрозорих процедур чи ліцензій не існує.
- ▶ Нижче наведено ключові обмеження, які можна було б усунути під час реалізації майбутнього проекту з метою розвитку галузі електронної комерції.
  - ▶ Інтеграція з великими платформами (Prom і «Розетка») потребує технічних знань/працівників, яких дрібніші підприємства не можуть собі дозволити. Програми, які можуть допомогти усунути цю прогалину, залучать малі бізнеси до електронної торгівлі.
  - ▶ Комісійні провідних торгових платформ становлять близько 35%, що є непомірно високою цифрою для багатьох дрібніших підприємств.
  - ▶ Нішеві платформи електронної торгівлі (наприклад, окремі майданчики для продажу меблів або будівельних матеріалів) беруть меншу комісію, але їхню діяльність стримують обмеження в таких аспектах, як маркетинг, логістика і брак складських приміщень.
  - ▶ Участь у діяльності глобальних торгових платформ досі стримують проблеми з отриманням відповідних сертифікатів, збутом і рекламою, зберіганням і транскордонною логістикою.

▶ Оцінка галузі

Актуальність: 2

Дуже обмежений обсяг даних щодо участі уразливих категорій у підприємствах, що займаються електронною комерцією, проте було зазначено, що ВПО користуються цією послугою як споживачі, тому що їм потрібні товари для налагодження життя на новому місці. Ураховуючи відносно низькі перешкоди для початку роботи в галузі електронної комерції за принципом C2C, вона може принести певний додатковий дохід і відкрити ринок уразливим ВПО, оскільки продавці та загальний попит на вітчизняні споживчі товари в електронній комерції, як правило, відповідають тому, що продають підприємства, які належать жінкам.

¹⁰⁷ <https://business.olx.ua/en/proposition-for-dia-business/>

Можливість: 2

Галузь електронної комерції швидко зростає й продовжить розвиватися. Прискорення цього процесу може допомогти у короткостроковій перспективі зв'язати між собою вітчизняних покупців і продавців – забезпечуючи стійкість – а також закласти підвалини на майбутнє, для орієнтованої на ЄС реалізації продукції малими та середніми підприємствами. Розвиток цієї галузі, можливо, й не забезпечить створення значної кількості робочих місць, але він є потрібним для підтримання коротко- і довгострокового розвитку МСП, орієнтованих на роздрібну торгівлю.

Здійсненність: 2

Хоча регуляторних завад для електронної комерції небагато, вона все ж стикається з низкою більш системних обмежень, які проєкт може допомогти подолати. Це, зокрема, усунення головних перешкод, які заважають активізації роботи МСП на великих платформах (розмір комісійних і технічні вимоги), розширенню присутності галузевих/товарно-орієнтованих торгових платформ і орієнтації на глобальні онлайн-ринки.

4. Висновки та рекомендації

▶ Огляд результатів оцінювання та головні рекомендації

Мета цього дослідження – об'єктивно визначити галузі з високим потенціалом, які – шляхом реалізації проєкту – можуть створити більш продуктивні робочі місця для вразливих та іншими чином виключених категорій працівників. Дослідження проводилося шляхом вивчення нової інформації, даних і державних стратегій, а також на основі думок, отриманих під час 23 поглиблених інтерв'ю з ключовими представниками галузей, а також у ході семінару за участі соціальних партнерів МОП та ключових міністерств.

У дослідженні проведено аналіз семи галузей за трьома всеохопними критеріями: актуальністю для цільової групи, можливістю зростання для створення нових і кращих робочих місць і здійсненністю проєкту, тобто можливістю його реалізації у спосіб, який може забезпечити змістовні зміни. Зведені результати бального оцінювання кожної галузі наведено нижче.

Галузь	Актуальність	Можливість	Здійсненність	Разом
IT	2	2	1	5
Будівництво	2	3	2	7
Сільське господарство: садівництво та овочівництво	2	2	1	5
Сільське господарство: виробництво молочної продукції та тваринництво	2	1	1	4
Виробництво продуктів харчування та напоїв	1	2	1	4
Дошкільна освіта та догляд за дітьми	3	2	2	7
Електронна комерція	2	2	2	6

За результатами оцінювання було визначено три галузі, які мають найвищий потенціал для даного проєкту. Це **дошкільна освіта та догляд за дітьми, електронна комерція та будівництво**. У цих галузях має місце баланс між державною та приватною участю; крім того, вони потребують невідкладних дій (Дошкільна освіта та догляд за дітьми) та мають потенціал для розвитку в більш середньо- і довгостроковій перспективі (електронна комерція та будівництво). Цей збалансований галузевий підхід має на меті диверсифікувати можливості для проєкту.

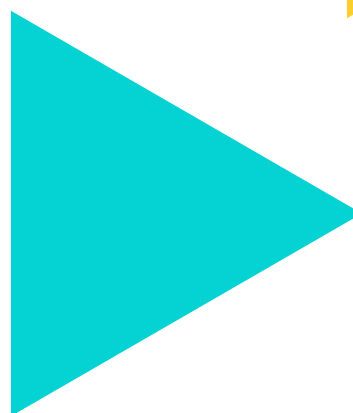
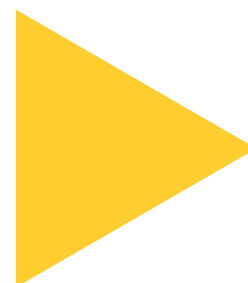
► Подальші кроки

Виходячи з цього звіту, проєкт перевірить викладені в ньому результати з ключовими учасниками та партнерами проєкту. Після підтвердження цих результатів проєкт проведе експрес-аналіз ринкових систем щонайменше в двох з обраних галузей із метою подальшого вивчення основних обмежувальних факторів, наявних у них, і визначення способів, у які проєкт може усунути деякі з цих обмежень під час впровадження.

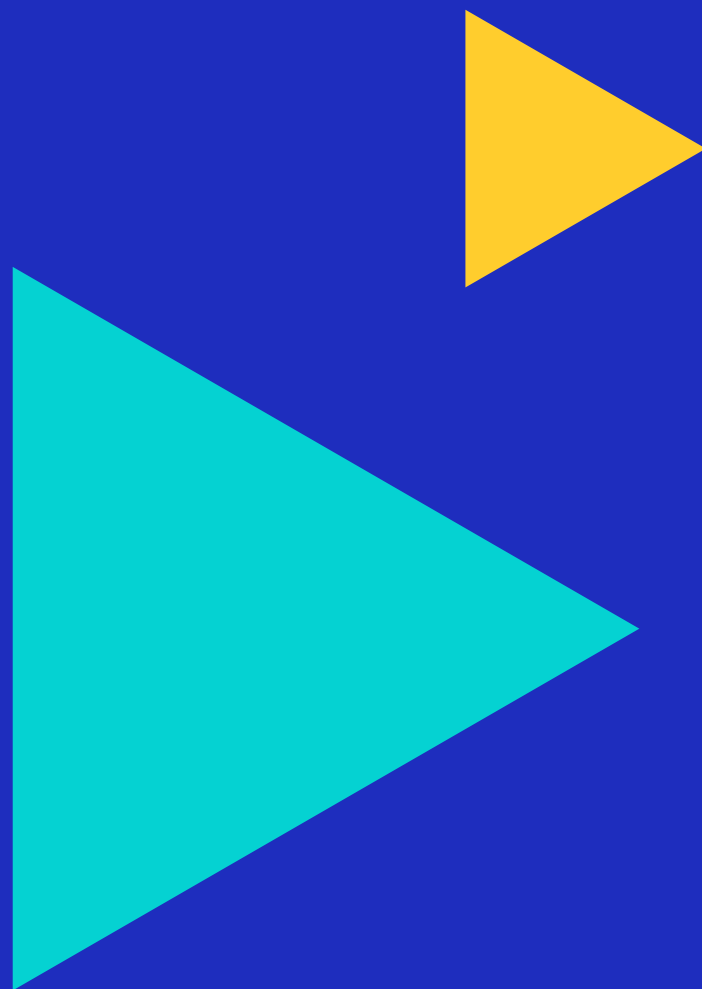
Крім того, оскільки проєкт бачить можливість на ринку кормів для худоби (комбікормів), він додатково проведе експрес-аналіз, щоб зрозуміти економічне обґрунтування і ринковий попит/потенціал для негайного розвитку виробництва комбікормів. Це забезпечить можливість додаткового напряму нагальної підтримки у сфері із високим ринковим потенціалом.

Додаток А. Перелік опитаних організацій

01. Державна інспекція архітектури та містобудування України
02. Бізнес-асоціація освітніх закладів України
03. Офіс реформ при Міністерстві освіти і науки України
04. Державна регуляторна служба України
05. ГО «Всеукраїнська рада жінок-фермерів»
06. Міністерство розвитку громад та територій України
07. Львівський ІТ Кластер
08. Українська асоціація розвитку тваринництва та технологій
09. Компанія з розроблення ІТ
10. Компанія з підбору персоналу для галузі ІТ
11. Середнє підприємство-забудовник
12. Виробник томатів
13. Крафтова сироварня
14. Регіональний виробник молока
15. Виробник крафтових м'ясних продуктів
16. Великий вітчизняний виробник напоїв
17. Платформа електронна комерції
18. Компанія з онлайн-продажу одягу
19. Агентство з електронної комерції
20. Проєкт електронної комерції для транспортного ринку
21. Проєкт електронної комерції для ринку меблів
22. Невеликий заклад із догляду за дітьми
23. Освітній простір для дітей

ilo.org/budapest

ILO Office for Central and Eastern Europe

14 Mozsár utca

H-1066 Budapest

Hungary